

7.6.2021

EOAK/5561/2019

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Jarmo Hirvonen

TUOMAS- JA SAKARI-JÄRJESTELMIEN TOIMINNALLISUUDET

1 OMA ALOITE

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian esittelijät suorittivat 10. ja 11.9.2019 määräyksestäni tarkastuksen Tuomas- ja Sakari-järjestelmiin Helsingin käräjäoikeudessa ja Helsingin syyttäjänvirastossa sekä esittelivät minulle tarkastuspöytäkirjassa ([EOAK/1406/2019](#)) selostetut tarkastuksen tulokset mahdollisia toimenpiteitäni varten.

Päätin 7.10.2019 eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 4 §:n nojalla omasta aloitteestani selvittää eräitä tarkastuspöytäkirjassa mainittuja seikkoja tarkemmin.

Pyysin oikeusministeriötä hankkimaan tarvittavan Oikeusrekisterikeskuksen selvityksen ja antamaan oman lausuntonsa tarkastuspöytäkirjan kohdan 3.1 alakohdista g, h, i, kohdan 3.2 alakohdista a, b, c, d, e, f, h, i, j, k, l, m ja kohdan 3.3 alakohdista a, b, c. Mainittujen alakohtien sisältö selostetaan jäljempänä tarpeellisissa määrin tämän päätöksen kohdassa 3.

2 SELVITYKSET JA LAUSUNNOT

Oikeusasiamiehen kansliaan hankittiin seuraavat selvitykset ja lausunnot:

- 27.11.2019 oikeusministeriön lausunto (VN/8645/201)
- 9.1.2020 Tuomioistuinviraston (Pasi Kumpula) sähköpostiviesti
- 28.1.2020 Helsingin käräjäoikeuden (Petra Spring) sähköpostiviesti
- 19.5.2020 Tuomioistuinviraston lausunto (136/00.00.02.01/2020)
- 8.7.2020 Tuomioistuinviraston sähköposti (Inka Grönqvist)
- 9.3.2021 Tuomioistuinviraston sähköposti (Inka Grönqvist)
- 20.5.2021 Tuomioistuinviraston sähköposti (Inka Grönqvist)
- 25.5.2021 Tuomioistuinviraston sähköposti (Inka Grönqvist)
- 2.6.2021 taulukko koodi 36:n käytöstä 2020

3 RATKAISU

3.1 Sakari-järjestelmän tuottamassa haastehakemuksessa asianosaisten nimille varatun tilan riittämättömyys (tarkastuspöytäkirjan kohdan 3.1 alakohta g ja kohdan 3.2 alakohta a).

Oikeusministeriön 27.11.2019 antaman lausunnon mukaan asianosaisen nimelle varatun kentän merkkimäärä on Sakari-järjestelmän haastehakemuksen lomakkeella rajoitettu 26 merkkiin. Mikäli merkkimäärää kasvatetaan, pitäisi asianosaisten listaus haastehakemuksella oikeusministeriön mukaan toteuttaa teknisesti kokonaan toisella tavalla. Koska muissa asiakirjoissa kuin haastehakemuksessa asianosaisen nimi näkyy haastehakemuksen rajoitetusta merkkimäärästä huolimatta kokonaisuudessaan, asianosaiset ovat oikeusministeriön mukaan rikosasioissa riittävällä tavalla yksilöitävissä eikä sekaantumisen vaaraa ole. Näiden seikkojen vuoksi oikeusministeriö ei ole pitänyt enimmäismerkkimäärän kasvattamista välttämättömänä ottaen huomioon, että Sakari-järjestelmä on poistumassa käytöstä.

Tuomioistuinvirastosta 20.5.2021 saadun tiedon mukaan AIPA-asianhallintajärjestelmä on korvaamassa Sakari-järjestelmän aikaisintaan vuoden 2022 alkupuolella.

Edellä olevan johdosta totean ensinnäkin sen, että Euroopan parlamentti ja neuvosto antoivat huhtikuussa 2016 osana Euroopan unionin tietosuojalainsäädännön uudistusta direktiivin (EU) [2016/680](#) luonnollisten henkilöiden suojelusta toimivaltaisten viranomaisten suorittamassa henkilötietojen käsittelyssä rikosten ennalta estämistä, tutkimista, paljastamista tai rikoksiin liittyviä syytetoimia tai rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanoa varten sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja neuvoston puitepäättöksen 2008/977/YOS kumoamisesta (rikosasioiden tietosuojadirektiivi).

Edellä mainittu direktiivi saatettiin Suomessa kansallisesti voimaan henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä annetulla lailla ([1054/2018](#)), joka tuli voimaan 1.1.2019. Mainitun lain 7 §:ssä säädetään henkilötietojen käsittelyä koskevasta virheettömyysvaatuksesta, jonka mukaan käsiteltävien henkilötietojen on oltava täsmällisiä ja käsittelyn tarkoitus huomioon ottaen päivitettyjä. Rekisterinpitäjän on huolehdittava siitä, että kaikki kohtuulliset toimenpiteet on toteutettu sen varmistamiseksi, että käsittelyn tarkoituksiin nähden virheelliset tiedot poistetaan tai oikaistaan viipymättä.

Henkilötietojen merkitseminen haastehakemukseen Sakari-järjestelmässä on edellä mainitussa direktiivissä ja laissa tarkoitettua henkilötietojen käsittelyä. Haastehakemus on yksi rikosoikeudenkäynnin keskeisimpiä asiakirjoja. Se liitetään sellaisenaan myös rikosasiassa annettuihin haasteisiin ja kutsuihin. Tavanomaisetkin nimet täyttävät varsin usein haastehakemuksen 26 merkin enimmäismäärän, mistä voi olla seurauksena esimerkiksi se, että Juhanin nimi näkyy haastehakemuksessa muodossa ”Juha”. Vaikka tästä ei käytännössä aiheutuisi oikeudenkäynneissä sekaannuksen vaaraa, väärät ja puutteelliset nimet eivät vastaa edellä mainittua lakiin perustuvaa virheettömyysvaatimusta.

Nyt kysymyksessä olevaa tiedossa ollutta Sakari-järjestelmän puutetta ei ole korjattu järjestelmän yli 20 vuotta kestäneen käytön aikana, vaikka myös edellä mainittua lainsäädäntöä edeltäneet säännökset

ovat sisältäneen henkilötietojen käsittelyä koskevan virheettömyysvaatimuksen.

3.2 Toiminto, joka järjestelmässä olevien tietojen perusteella tarvittaessa muistuttaisi tuomaria syyteoikeuden vanhentumisesta (tarkastuspöytäkirjan kohdan 3.1 alakohta h)

Erityisesti valtioneuvoston oikeuskanslerin suorittamassa laillisuusvalvonnassa kiinnitetään suhteellisen usein huomiota syyteoikeuden vanhentumista koskeneisiin virheisiin tuomarin työssä. Oikeuskanslerinviraston käytännön mukaan tällaiset virheet saattavat johtaa virkarikos-syytteeseen tai huomautukseen (ks. esim. apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalaisen 26.5.2021 antama ratkaisu Dnro [OKV/97/31/2020](#)). Myös korkein oikeus on tuoreessa ratkaisussaan [KKO 2020:78](#) ottanut kantaa tällaiseen virheeseen.

Sen tarkistaminen, ettei syyteoikeus ole vanhentunut, on yleensä yksinkertainen toimenpide, joka perustuu kahteen päivämäärään (teko-aika ja tiedoksiantopäivä) ja niiden välillä kuluneeseen aikaan (syyteoikeuden vanhentumisaika) eli kolmeen huomioon otettavaan seikkaan. Tarpeettomilta oikeusturvaa varantavilta virheiltä vältyttäisiin, mikäli syyteoikeuden voimassaolo tarkastettaisiin mainittujen päivämäärien ja valitun rikosnimikkeen perusteella tietojärjestelmässä automaattisesti.

Tuomioistuinvirastosta saadun tiedon mukaan AIPA-järjestelmään on kaavailtu toimintoa, joka suorittaisi edellä kuvatun tarkastuksen automaattisesti. Mikäli tekopäivän ja tiedoksiantopäivän välinen aika olisi tuomiolauselmalle merkittävälle rikokselle säädettyä vanhentumisaikaa pidempi, järjestelmä muistuttaisi käyttäjänsä syyteoikeuden vanhentumisesta. Edellä kuvattua toimintoa ei kuitenkaan 25.5.2021 Tuomioistuinvirastosta saadun tiedon mukaan saada AIPA-järjestelmän ensimmäisiin käyttöönottoversioihin.

Selvyyden vuoksi totean, että Sakari-järjestelmässä on syyteharkintavaiheessa käytössä automaattinen toiminto, joka Patjasta siirtyvän tekoajan ja rikosnimikkeen perusteella ilmoittaa syyttäjälle kyseisen rikoksen syyteoikeuden vanhentumisajan (ks. jäljempänä kohta 3.8).

3.3 Mahdollisuus muokata Sakari-järjestelmässä käräjäoikeuteen toimitettua haastehakemusta (tarkastuspöytäkirjan kohdan 3.1 alakohta i)

Oikeusministeriön 27.11.2019 antamassa lausunnossa on todettu, ettei Sakari-järjestelmässä käräjäoikeuteen toimitettua haastehakemusta voida käräjäoikeudessa muokata poistamalla siitä esimerkiksi myöhemmin tarpeettomaksi käyneitä syytekohtia. Oikeusministeriö on katsonut, että koska kysymyksessä on alun perin syyttäjän luoma asiakirja, käräjäoikeudella ei ole edes tarvetta muuttaa sitä.

Kuten olen edellä todennut, haastehakemus liitetään vastaajalle toimitettavaan haasteeseen ja asianomistajalle menevään kutsuun. Haastehakemuksen käräjäoikeuteen toimittamisen jälkeen, mutta mahdollisesti jo ennen haasteen tiedoksiantoa, syyttäjä saattaa eri syistä peruuttaa yhden tai useamman syytekohtan tai tarkistaa niiden sisältöä taikka rikosnimikkeitä. Tällaisissa tilanteissa käräjäoikeuden tai

syyttäjän tulisi voida poistaa haasteisiin ja kutsuihin liitettävästä haastehakemuksesta syytekohtat, joiden osalta syyte ei ole enää voimassa, taikka muokata sitä vastaamaan syyttäjän suorittamaa syytteen tarkistamista. Kun näin ei voida tehdä, asianosaiset saavat helposti väärän kuvan syyttäjän rangaistusvaatimuksen sisällöstä.

Toisin kuin oikeusministeriö on katsonut, käräjäoikeudella tai syyttäjällä tulisi oikeusvarmuuteen ja asianosaisten asemaan liittyvistä edellä kerrotuista syistä olla mahdollisuus muuttaa ja tarkistaa järjestelmässä käräjäoikeuteen toimitettua haastehakemusta.

3.4 Sakari-järjestelmän tuottamista kutsuista puuttuneet maininnat mahdollisuudesta tulla kuulluksi puhelimen tai videoyhteyden välityksellä (tarkastuspöytäkirjan kohdan 3.1 alakohta j)

Tuomioistuinviraston 19.5.2020 antaman lausunnon mukaan Sakari-järjestelmän asiakirjapohjiin on lisätty maininnat puhelin- ja videokullemisista. Lausunnon mukaan ”muutokset on viety tuotantoon helmikuussa 2020”.

3.5 Haastehakemusten kenttien rajoitettu tila (10 000 merkkiä) Sakari-järjestelmässä (tarkastuspöytäkirjan kohdan 3.2 alakohta b)

Oikeusministeriö on 27.11.2019 antamassaan lausunnossa katsonut, että Oikeusrekisterikeskukseen tulleiden asiaa koskevien yhteydenottojen vähäisyyden perusteella voidaan olettaa, ettei kysymyksessä ole iso ongelma. Satunnaisissa yhteydenotoissa Oikeusrekisterikeskus on ohjeistanut, miten tilanteen voi kiertää (esim. lisäämällä liitetiedoston asiakirjalle).

Oletan kirjoitustilan riittämättömyydestä johtuvien ongelmien ratkeavan AIPA-järjestelmän käytön alettua. Totean kuitenkin myös sen, että järjestelmiä kehitettäessä tulisi lähteä siitä, että järjestelmät ovat työkaluja ja apuvälineitä, jotka tulee mukauttaa vastaamaan lainkäytön tarpeita eikä päinvastoin. Tämän lähtökohdan tulisi näkyä myös niissä ilmoituksissa, joita järjestelmä antaa käyttäjälleen.

Järjestelmän ei siis tulisi ilmoittaa syyttäjälle tai tuomarille esimerkiksi, että teksti on liian pitkä. Sen sijaan järjestelmän tulisi ilmoittaa käyttäjälleen, että sen tekstille tarjoama tila on liian pieni.

Kiinnitän tässä yhteydessä huomiota myös siihen oikeusministeriön lausunnosta ilmenevään seikkaan, ettei syyttäjälaitos ole ilmoittanut tyytymättömyyttään Sakari-järjestelmän toimintaan. Tietooni on kuitenkin tullut, että käytännön toimijoiden tasolla tyytymättömyyttä on ilmennyt.

3.6 Asian siirtäminen Patjasta Sakari-järjestelmään useaan kertaan samalla R-numerolla (tarkastuspöytäkirjan kohdan 3.2 alakohta c)

Oikeusministeriö on 27.11.2019 antamassaan lausunnossa kertonut, että lähetettäessä Patjasta aineistoa Sakariin järjestelmä tarkistaa esitutkintapöytäkirjan R-numeron. Mikäli kyseisellä numerolla on jo esitutkintapöytäkirja Sakarissa, asian vastaanotto Sakariin hylätään. Mikäli

samassa asiassa tehdään osaksi rajoittamisesitys ja osin esitutkintaa jatketaan, joudutaan jälkimmäinen samalla R-numerolla toimitettu asia kirjaamaan manuaalisesti. Tämä tarkoittaa esimerkiksi kaikkien asianosaistietojen syöttämistä järjestelmään uudestaan. Tilanne voidaan kiertää pyytämällä poliisia lähettämään kyseinen aineisto Patjasta ensin tarkoituksellisesti väärälle syyttäjälueelle, josta tehdään syytesiirto oikealle syyttäjälueelle.

Totean tältä osin, että henkilötietojen käsittelyyn liittyvien periaatteiden ja viranomaisten toimintaan kohdistetun laillisuusvalvonnan kannalta on tärkeää, että tietojärjestelmiin kirjautuvat tiedot ja merkinnät vastaavat sisällöltään ja tarkoitukseltaan toimenpiteitä, joihin ne perustuvat.

Toimenpiteet, jotka suoritetaan järjestelmän asettamien teknisten rajoitteiden kiertämiseksi ja jotka voidaan jälkikäteen tulkita väärin, saattavat aiheuttaa väärinkäsityksiä ja sekaannuksia. Esitutkintapöytäkirjan toimittaminen ensin tarkoituksellisesti väärälle syyttäjälueelle, jotta se voitaisiin siirtää sieltä oikealle syyttäjälueelle, on toimenpide, joka saattaa vääristää myös tilastoja ja työmäärien seuranta.

3.7 Tunnustamisoikeudenkäynnissä käytettävän tuomioesityksen asiakirjapohja Sakari-järjestelmässä (tarkastuspöytäkirjan kohdan 3.2 alakohta d)

Oikeusministeriö on 27.11.2019 antamassaan lausunnossa kertonut, ettei Sakari-järjestelmässä ole ratkaisukoodia ”Tuomioesitys” eikä myöskään tuomioesitykselle luotua asiakirjapohjaa. Tuomioesitys on oikeusministeriön mukaan kuitenkin mahdollista laatia haastehakemukselle tarkoitettulle asiakirjapohjalle muokkaamalla tarvittavia tietoja.

Kuten olen edellä kohdassa 3.1 todennut, Sakari-järjestelmän haastehakemuspohja on ongelmallinen jo senkin vuoksi, että asianosaisten nimet eivät aina mahdu sen kentille kokonaisuudessaan. Asiakirjan ot sikointi ja kentät eivät myöskään sellaisenaan sovi käytettäväksi tuomioesityksen pohjana.

3.8 Patjasta Sakari-järjestelmään siirtyvät tekoajat (tarkastuspöytäkirjan kohdan 3.2 alakohta e)

Oikeusministeriö on 27.11.2019 antamassaan lausunnossa todennut, että tekoajat siirtyvät Sakari-järjestelmään suoraan Patjasta. Mikäli Patjasta Sakariin tulleelle tapaukselle on merkitty teon päättymispäivä, se tallentuu Sakarissa olevaan päättymispäivä-kenttään ja vanheneminen lasketaan syyteharkinnassa sen perusteella. Päättymispäivän puuttuessa Sakari laskee vanhenemisen teon alkamisen päivämäärän mukaan. Mikäli päättymispäivää ei tule Patjasta, se tulee syyttäjän toimesta tallentaa manuaalisesti, jolloin vanhenemislaskenta toimii oikein.

Saamani selvityksen perusteella totean, että tarkastuksella esiin nousseet havainnot päivämäärämerkintöjen ongelmista ovat ilmeisesti aiheutuneet Patjaan tehtyjen merkintöjen puutteellisuudesta eivätkä Sakari-järjestelmän toiminnasta. Niin ikään syyttäjän näkemykset tekoajasta ja rikosnimikkeestä saattavat poiketa siitä, mitä Patjaan on poliisin toimesta merkitty, jolloin tietoja on joka tapauksessa päivitettävä Sakariin.

3.9 Usean kunnan alueella tehdyn rikoksen tekopaikan merkitsemisen Sakari-järjestelmässä (tarkastuspöytäkirjan kohdan 3.2 alakohta f)

Oikeusministeriö on 27.11.2019 antamassaan lausunnossa todennut, että Sakarissa teolla voi olla vain yksi tekokunta. Mikäli tätä lähtökohdtaa koskevia muutoksia tehtäisiin Sakariin, tulisi muutoksia tehdä myös Rituun. Sakarissa oleva kahden tekopaikan merkitsemistä koskeva ongelma voidaan kuitenkin oikeusministeriön mukaan kiertää siten, että tekopaikat tarkennetaan tarvittaessa teonkuvauksessa.

Havaintojeni mukaan Sakari-järjestelmän tarjoama haastehakemus-pohja on laadittu niin, että ennen teonkuvausta kunkin syytekohtan rikoksen tekoaika ja -paikka esitetään erikseen eräänlaisina otsikoina ennen teon sanallista kuvaamista. On varsin yleistä, että tavanomaisetkin päivittäisrikokset, kuten vaikkapa törkeä rattijuopumus ja siihen liittyvät liikennerikokset, on tehty usean kunnan alueelle jatkuneen ajon aikana. Yli 20 vuotta jatkuneen Sakarin käytön aikana järjestelmää ei siitä huolimatta ole kehitetty niin, että rikoksen tekopaikka voitaisiin haastehakemuksessa esittää asianmukaisesti kaikki tekokunnat mainitsemalla.

3.10 Sakari-järjestelmästä puuttuva lokitietojärjestelmä (tarkastuspöytäkirjan kohdan 3.2 alakohta g)

Oikeusministeriö on 27.11.2019 antamassaan lausunnossa todennut, että Sakari-järjestelmä ei kerää lokitietoja. Sakarista löytyy vain toimenpiteiden muutoshistoria. SakariNotes-kannan käyttötiedoissa näkyy lisäksi muutaman viikon ajalta käyttötiedot. Niistä nähdään, kuka on käyttänyt tietokantaa, mutta ei sen sijaan käsiteltyjä asiakirjoja tai niille tehtyjä toimenpiteitä. Yksittäisellä SakariNotes-asiakirjalla näkyy viimeisin muokkaaja sekä muokkauksen ajankohta. Lisäksi näkyy luetelo aiemmista muokkaajista ilman aikaleimaa. Asiakirjoille ei tallennu katselutieto.

Oikeusministeriö on lausunnossaan todennut, että uudessa tietosuojalainsäädännössä lokitietojen tallentamista koskevalle vaatimukselle on rikosasioiden osalta säädetty siirtymäaika, joka päättyy 6.5.2023. Sakari-järjestelmän korvaavassa AIPA:ssa lokitus toteutetaan tietosuojalainsäädännön vaatimusten mukaisesti. Kuitenkin AIPA:n käyttöönoton jälkeenkin myös vanhat järjestelmät ovat edelleen käytössä ennen kuin ne ajetaan kokonaan alas. Oikeusministeriö on lausunnossaan ilmoittanut arvioivansa niiden osalta lokitusvaatimusten toteuttamista uudelleen, kun AIPA:n käyttöönoton tarkka ajankohta on tiedossa.

Totean yleisellä tasolla sen, että lokitiedot ovat osoittautuneet henkilötietojen käsittelyn tarkoitussidonnaisuusvaatimuksen noudattamisen valvonnassa merkittäväksi tietolähteeksi. Etätöiden lisääntyessä lokitietojen perusteella tapahtuva laillisuusvalvonta saattaa olla aikaisempaaakin tärkeämpää. Kuten oikeusministeriön vastauksessa on todettu, lokitietojen tallentaminen ei kuitenkaan vielä nykyisin ole pakollista. Sen vuoksi asia ei tässä vaiheessa anna aihetta toimenpiteisiin.

3.11 Sakari-järjestelmän asiakirjapohjien lainkohtien vanhentuneisuus (tarkastuspöytäkirjan kohdan 3.2 alakohta h)

Oikeusministeriö on 27.11.2019 antamassaan lausunnossa todennut Oikeusrekisterikeskuksen vastaavan asiakirjapohjien lainkohtien muutosten toteutuksesta pääosin asiakassektorien toimeksiantojen perusteella. Järjestelmällistä lainkohtien ajantasaisuuden seuranta ei ole.

Tuomioistuinviraston 19.5.2020 antaman lausunnon mukaan Sakari-järjestelmän asiakirjapohjiin tehdään enää vain välttämättömät ja tarpeelliset muutokset järjestelmän ollessa elinkaarensa päässä. Tuomioistuinviraston ilmoituksen mukaan vuonna 2003 kumottua teräslakia koskenut lainkohta on poistettu asiakirjapohjista.

3.12 Pakkokeinoiniin liittyvien merkintöjen ongelmat Sakari-järjestelmässä (tarkastuspöytäkirjan kohdan 3.2 alakohta i)

Tarkastuksella saatujen tietojen mukaan syyttäjien yhdistäessä asioita Sakari-järjestelmässä tietoja pakkokeinoista katoaa.

Oikeusministeriö on 27.11.2019 antamassaan lausunnossa todennut, että Oikeusrekisterikeskus ja oikeusministeriö eivät ole olleet tietoisia tällaisesta ongelmasta. Asian selvittäminen edellyttäisi esimerkkejä tilanteista, joissa näin on tapahtunut.

3.13 Syyttäjän vaatimusten kohdistaminen syytekohtiin Sakari-järjestelmässä (tarkastuspöytäkirjan kohdan 3.2 alakohta j)

Tarkastuksella todettiin, ettei syyttäjän haastehakemuksen vaatimuksia (esim. todistelukustannukset) voida Sakarissa kohdistaa kuin yhteen syytekohtaan kerrallaan, minkä vuoksi käräjäoikeus joutuu tekemään lopulliset kohdistamiset Ritussa.

Oikeusministeriön 27.11.2019 antaman lausunnon mukaan syyttäjän vaatimusten (esim. todistelukustannukset) kohdistaminen on toteutettu Sakarissa siten, että vaatimus voidaan kohdistaa Sakarissa joko yhdelle syytekohtalle tai koko haastehakemukselle. Syyttäjän täytyy siis vaatimuksensa kirjoitusasussa täsmentää vaatimuksen kohdistuminen tiettyihin kohtiin.

3.14 Yhteyden katkeaminen ja valmiin tekstin katoaminen Sakari-järjestelmästä kesken haastehakemuksen laatimisen (tarkastuspöytäkirjan kohdan 3.2 alakohta k)

Haastehakemusta laadittaessa Sakari-järjestelmä "heittää ulos" aina välillä yllättäen, jolloin asiakirjojen tallentaminen Notesissa ei onnistu ja tekstiä voi kadota paljonkin. Ongelman yhteydessä näytölle tulee tekstin pituuteen viittaava ilmoitus, vaikka kysymys ei välttämättä ole pitkästä tekstistä.

Oikeusministeriön 27.11.2019 antaman lausunnon mukaan ongelma johtuu siitä, että yhteys "perusSakaran" tietokantaan on haastehakemusta laadittaessa jostain syystä katkennut. Tätä ongelmaa on lausunnon mukaan selvitelty useampaan otteeseen sovellus- ja käyttöpalvelutoimittajan kanssa. Lopullista syytä ja ratkaisua ei ole toistaiseksi

löytynyt. Ongelmasta on tehty uusi palvelupyyntö käyttöpalvelutoimittajalle 31.10.2019.

3.15 Asianosaisten kaksoisroolit Sakari-järjestelmässä (tarkastuspöytäkirjan kohdan 3.2 alakohta l)

Sakari-järjestelmä ei kaikissa tapauksissa automaattisesti hyväksy asianosaisten kaksoisrooleja. Jos henkilö on samassa asiassa vastaa-jana ja asianomistajana, mikä esimerkiksi pahoinpitelyasioissa ei ole harvinaista, toinen rooli täytyy syöttää Sakariin manuaalisesti.

Oikeusministeriön 27.11.2019 antaman lausunnon mukaan kuvattu ongelma syntyy siinä tapauksessa, että poliisi ei ole tallentanut esimerkiksi pahoinpitelytapahotumaa Patjaan kahtena erillisenä tekona ja tämän lisäksi syyttäjä päätyy kahteen lopputulokseltaan erilaiseen ratkaisuun (esim. syyttämättäjättämispäätös ja syyte). Tällöin Sakarissa pitää tallentaa asialle manuaalisesti ”toinen” pöytäkirja, jossa asianosaisten roolit ovat päinvastoin kuin aiemmassa pöytäkirjassa.

Jos poliisin lähettämässä pöytäkirjassa on yksi syytekohta ja syyttäjä päätyy molempien asianosaisten kohdalla nostamaan syytteen, hän voi Sakarissa joko tehdä uuden syytekohdan tai jakaa olemassa olevan syytekohdan kahdeksi. Asianosaisten roolit voidaan määrittää tekoa vastaavasti näille syytekohtille ilman asianosaisen manuaalitalennusta.

3.16 Puutteelliset mahdollisuudet muokata syyttämättäjättämispäätöstä (tarkastuspöytäkirjan kohdan 3.2 alakohta m)

Syyttäjä ei voi poistaa tai muuttaa syyttämättäjättämispäätöksen otsikoita, vaikka ne eivät sopisi päätökseen eikä syyttäjä haluaisi niitä käyttää. Päätöspohjissa ei ole myöskään soveltuvia kohtia salassapitomerkinnoille vaan merkinnät joudutaan tekemään esim. päätöksen osoitekenttään.

Oikeusministeriön 27.11.2019 antaman lausunnon mukaan lomakepohjia voidaan muuttaa tarvittaessa. Muutosten toteuttamiseksi tarvitaan tarkat tiedot, mitä asiakirjoista poistetaan ja lisätään. Muutokset tilataan sovellustoimittajalta. Salassapitomerkinä on ainakin osassa syyttäjälueita sovittu tehtäväksi fraasilla tiettyyn kenttään (Viraston osoite -kentän jälkeen), tällöin se on asiakirjan alussa.

3.17 Tuomas-järjestelmän ratkaisukoodin 36 käyttö (tarkastuspöytäkirjan kohdan 3.3 alakohta a)

Tarkastuksella todettiin, että summaarisina käynnistyneissä, mutta sittemmin riitaisiksi muuttuneissa asioissa annettu tuomio ei saisi johtaa maksuhäiriömerkintään, jos kysymys on maksuvelvollisuutta koskevan aidon riidan ratkaisusta eikä tilanteesta, jossa kanteen kiistäminen ja vaaditun maksun suorittamatta jättäminen osoittavat maksukyvyttömyyttä tai -haluttomuutta. Tätä tilannetta varten Tuomas-järjestelmään on luotu uusi koodi (36), jota tulee perusteettoman maksuhäiriömerkinnän välttämiseksi käyttää puheena olevissa asioissa. Koodin

käyttöönotto liittyy oikeusasiamies Petri Jääskeläisen 11.8.2017 antamaan ratkaisuun asiassa [EOAK/945/2016](#).

Oikeusministeriön 27.11.2019 antaman lausunnon mukaan koodi 36:n olemassaolosta ja käytöstä oli tiedotettu tuomioistuimia jo aikaisemmin, mutta asiasta lähetettiin tuolloin vielä uusi tiedote tuomioistuimille.

Mainitussa oikeusministeriön lausunnossa on esitetty tilastotietoa siitä, kuinka paljon ratkaisukoodia oli käytetty. Sitä ei kuitenkaan voitu lausunnon mukaan tietää, kuinka monta kertaa koodia olisi pitänyt käyttää. Lausunnon mukaan vuoden 2019 aikana kyseisellä koodilla oli 21.10.2019 mennessä annettu ratkaisuja seuraavasti:

Helsinki 67
 Kanta-Häme 9
 Pohjois-Karjala 0
 Keski-Suomi 84
 Kainuu 8
 Kymenlaakso 10
 Pohjois-Savo 21
 Päijät-Häme 4
 Lappi 27
 Etelä-Karjala 80
 Etelä-Savo 2
 Oulu 274
 Satakunta 10
 Itä-Uusimaa 74
 Länsi-Uusimaa 17
 Etelä-Pohjanmaa 25
 Pirkanmaa 226
 Varsinais-Suomi 106
 Pohjanmaa 16
 Ahvenanmaa 2

Helsingin käräjäoikeuden johto on viestissään 28.1.2020 pitänyt Helsingin lukua juttumääriin nähden yllättävän alhaisena ja kertonut muistuttavansa lainkäyttäjiä koodin käytöstä sekä ilmoittanut seuraavansa asiaa.

Tuomioistuinviraston 19.5.2020 antaman lausunnon mukaan koodia 36 oli käytetty 1.1.–31.3.2020 seuraavasti (mukana vain tuomioistui-
 met, jossa koodia oli käytetty):

Helsinki 11
 Kanta-Häme 1
 Oulu 7
 Länsi-Uusimaa 2
 Etelä-Pohjanmaa 2
 Pirkanmaa 20
 Varsinais-Suomi 4
 Pohjanmaa 1

Tuomioistuinviraston 2.6.2021 toimittaman selvityksen mukaan koko vuoden 2020 luvut koodi 36:n käytöstä olivat seuraavat:

Helsinki 89*
 Kanta-Häme 19
 Pohjois-Karjala 0
 Keski-Suomi 5
 Kainuu 0
 Kymenlaakso 2*
 Pohjois-Savo 1
 Päijät-Häme 4
 Lappi 18*
 Etelä-Savo 0
 Etelä-Karjala 7
 Oulu 97*
 Satakunta 1
 Itä-Uusimaa 17*
 Länsi-Uusimaa 38
 Etelä-Pohjanmaa 6
 Pirkanmaa 122*
 Varsinais-Suomi 34*
 Pohjanmaa 18*
 Ahvenanmaa 1*

Lukuja verrattaessa on syytä huomata, että summaaristen riita-asioiden käsittely on keskitetty* 1.9.2019 voimaan tulleella lainmuutoksella Ahvenanmaan, Helsingin, Itä-Uudenmaan, Kymenlaakson, Lapin, Oulun, Pirkanmaan, Pohjanmaan ja Varsinais-Suomen käräjäoikeuksiin. Summaarisia riita-asioita ei enää käsitellä Etelä-Karjalan, Etelä-Pohjanmaan, Etelä-Savon, Kainuun, Kanta-Hämeen, Keski-Suomen, Länsi-Uudenmaan, Pohjois-Karjalan, Pohjois-Savon, Päijät-Hämeen ja Satakunnan käräjäoikeuksissa. Nämä käräjäoikeudet kuitenkin käsittelevät lainmuutoksen voimaantullessa vireillä olevat asiat loppuun.

3.18 Henkilötunnuksen automaattinen tulostuminen Tuomas-järjestelmässä tuotettuun asiakirjaan (tarkastuspöytäkirjan kohdan 3.3 alakohta b)

Tuomioistuinviraston 19.5.2020 antaman lausunnon mukaan Tuomas-järjestelmän muutos, jonka mukaan henkilötunnus tulostuu automaattisesti vain ratkaisuihin ja tiedoksiantoihin, mutta muihin asiakirjoihin vain nimenomaisen valinnan kautta, otettiin käyttöön 30.4.2020. Aikaisemmin asiaan osallisen henkilötunnus tulostui Tuomas-järjestelmästä tuotettuihin asiakirjoihin automaattisesti, jos se oli merkitty kyseisen henkilön tietoihin järjestelmässä.

Tuomas-järjestelmässä toteutettu muutos liittyi 14.3.2019 tekemääni ratkaisuun asiassa [EOAK/923/2018](#).

3.19 Eurooppalaista maksamismääräystä koskevien asioiden seuranta Tuomas-järjestelmässä (tarkastuspöytäkirjan kohdan 3.3 alakohta c)

Tuomioistuinvirastosta 9.3.2021 saadun tiedon mukaan eurooppalaista maksamismääräystä koskeva menettelytapa ja ratkaisukoodi on lisätty Tuomas-järjestelmään 17.3.2021 käyttöön tulleilla muutoksilla. Sen jälkeen näiden asioiden määriä ja käsittelyaikoja on voitu seurata erikseen Tuomas-järjestelmän avulla.

3.20 Nykytilanne

Tuomioistuinvirastosta 20.5.2021 saamani tiedon mukaan Tuomas- ja Sakari-järjestelmät korvaava AIPA on otettu hakemusasioissa käyttöön syksyllä 2020. Muissa riita-asioissa kuin summaarisissa riita-asioissa ja insolvenssiasioissa AIPA on otettu käyttöön maaliskuussa 2021. Rikosasioissa se on tarkoitus ottaa käyttöön vuoden 2022 alkupuolella. Summaaristen asioiden ja insolvenssiasioden osalta käyttöönoton aikataulu on yhä avoinna.

Osa edellä selostetuista Tuomas- ja Sakari-järjestelmien epäkohdista on korjattu ja kyseisiin väistyviin järjestelmiin on edellä selostetuin tavoin lisätty joitakin toiminnallisuuksia. Ilmeistä on, että Sakarin ja Tuomaksen ongelmat eivät ainakaan sellaisenaan toistu AIPA:ssa.

3.21 Tietojärjestelmien merkitys oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta

Perustuslain 109 §:n mukaan oikeusasiamiehen tulee valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtäväänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Perustuslain 21 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdan mukaan jokaisella on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Perus- ja ihmisoikeuksien sekä oikeusturvan takaajina tuomioistuinten rooli on oikeusvaltiossa keskeinen. Tuomioistuimen rooliin kuuluu huolehtia siitä, että oikeudenkäynnit ja muut lainkäyttötehtävät toteutuvat tavalla, joka täyttää perustuslain ja ihmisoikeussopimuksen asettamat oikeudenmukaisuusvaatimukset.

Tuomioistuinten toiminnassa korostuvat tehokkuuden, oikeusvarmuuden, tasapuolisuuden ja avoimuuden vaatimukset. Oikeusvaltion toimivuuden kannalta on keskeistä, että tuomioistuinten toimintaan luotetaan. Luottamukseen vaikuttavat varsinaisen lainkäytön ohella myös monet ulkoiset tekijät kuten tuomareiden käyttäytyminen, tietojärjestelmien ja teknisten yhteyksien toimivuus sekä asiakirjojen virheettömyys ja selkeys.

Tuomioistuinten ja syyttäjälaitoksen käytössä olevien tietojärjestelmien ominaisuuksilla ja suorituskyvyllä on käytännössä suuri merkitys oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin eri ulottuvuuksien toteuttamisessa. AIPA ja HAIPA sitovat oikeudenkäynnit ja muun käytännön lainkäyttötyön entistäkin selkeämmin teknisiin järjestelmiin.

Edellä selostetut havaintoni ja saadut selvitykset viittaavat siihen, että vanhojen Sakari- ja Tuomas-järjestelmien rakenteellisia puutteita ja päivitysten tarvetta ei ole systemaattisesti seurattu eikä kaikkia välttämättömiäkään lain edellyttämiä toimenpiteitä ole toteutettu. Saattaa olla, ettei tietojärjestelmien toiminnan yhteyttä oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja muiden perusoikeuksien toteuttamiseen ole täysin ymmärretty.

3.22 Tietojärjestelmät ja oikeusasiamiehen kanslian vuositeema

Eduskunnan oikeusasiamies Petri Jääskeläinen on asettanut oikeusasiamiehen kanslian toiminnan teemaksi vuosille 2020 ja 2021 aiheen: Viranomaisten riittävä resursointi perusoikeuksien turvaamiseksi.

Teeman mukaisesti painottuvassa laillisuusvalvonnassa on käytännössä kysymys sen arvioinnista, onko viranomaisen toiminnalle asetettujen perusoikeuksien turvaamisesta johtuvien vaatimusten toteuttaminen käytännössä, ainakin normaalioloissa, mahdollista. Mikäli laissa asetetut vaatimukset eivät ole sopuissa viranomaisen käytettävissä olevien resurssien ja toimintamahdollisuuksien kanssa, mukaan lukien tietojärjestelmät, tulee laillisuusvalvontatyössä käytännön toimijoiden syyllistämisen sijasta pyrkiä löytämään se vastuutaso, joka vastaa resursoinnista ja asianmukaisten toimintamahdollisuuksien turvaamisesta. Mikäli toimivia työvälineitä tai muita resursseja ei ole, lain noudattaminen saattaa käytännössä olla mahdotonta.

Toimivien tietojärjestelmien rakentamisessa on kysymys taloudellisesta panostuksesta, mutta sen lisäksi myös asiantuntemuksesta ja osaamisesta sekä käyttäjien tarpeiden, muuttuvan lainsäädännön ja kehittyvän toimintaympäristön vaatimuksista johtuvasta jatkuvasta kehittämistyöstä. Kysymys on keskeisestä perusoikeuksiin vaikuttavasta resursoinnista.

Kiinnitän tässä yhteydessä huomiota eduskunnan lakivaliokunnan tuoreeseen lausuntoon [LaVL 11/2021 vp](#) koskien oikeudenhoidon määrärahatilannetta. Lakivaliokunta pitää tietojärjestelmähankkeita tärkeinä toiminnan tehostamiskeinoina, mutta toteaa, että käytännön kokemukset niistä eivät valitettavasti ole usein kovin myönteisiä ja että tuottavuushyötyjä on odotettavissa vasta myöhemmin. Esimerkiksi AIPA-järjestelmä ei tällä hetkellä tehosta työtä, vaan pikemminkin lisää sitä.

Valiokunta on huolestunut paitsi oikeudenhoidon kroonisesta aliresursointitilasta sinänsä, erikseen myös siitä, että oikeusministeriön hallinnonalan ICT-menojen kasvuun ei ole saatu riittävästi rahoitusta. Lakivaliokunta esittää tällaisten kustannusten kattamisen uudelleenarviointia, tuoden esille mahdollisuuden arvioida ICT-kustannusten rahoittamista erikseen muusta toiminnasta.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä esittämäni käsitykset toimivien tietojärjestelmien merkityksestä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja muiden perusoikeuksien toteuttamisen kannalta oikeusministeriön ja Tuomioistuinviraston tietoon ja toimitan tämän ratkaisuni myös valtakunnansyyttäjälle erityisesti edellä kohdissa 3.5, 3.12 ja 3.16 todetun johdosta.

Lähetän päätökseni edellä mainituille. Asia ei anna aiheutta muihin toimenpiteisiin.